

DİKTATÖRLE KONUŞMA

Yazan: Franz Werfel

Çvr.: Yrd. Doç. Dr. Yavuz Erkoç

Yazar üzerine bir kaç söz

"Diktatörle konuşma isimli yazıyı Franz Werfelden dilimize çevirdik.

Franz Werfel, 10 Eylül 1890 da Pragda doğdu. Baba şehri Leibzig'de ve kısa bir müddet de bir nakliye şirketinde yardımcı olarak çalıştığı Hamburg'ta kaldı. Bir süre müddetle askerlik yaptı ve bunu takiben 1912 den 1914 de kadar Leibzig'de ki Kurt Wolf yayın evinde lektörlük yaptı. 1915 den 1917 kadar asker oldu. Birinci Dünya Harbinden sonra, önce Berlin'e daha sonrada serbest yazar olarak yerleştiği Viyana'ya gitti. 1938 yılında yazar Fransaya iltica etti. İki sene sonrada Amerika'ya yerleşti. 27 Ağustos 1945 de Kaliforniya'da Beverly Hillste öldü.

Werfel sözcüsü olduğu Expressionizmin en başta gelen lirikçilerinden biri olarak sayılır buna rağmen romanlarının baskısı milyonlara ulaşmıştır.

Franz Kafka ve Maxbrod'un dahil olduğu dostları ona, kendi neslinin piri olarak saygı duymuşlardır. Herman Hesse, onu zamanlarından bir gün önde olan kişilerden sayarak, önceden sezen ve duyan birisi olarak tanımlıyor. Dünya görüşü tek Tanrı'nın olduğunu kendisine irşat eden, Yahudiliğin ödev ve kader anlayışında kök salar. Hayatının sonunda katolikliğe döner.

Franz Werfel 1925 tarihinde Grilparzer, 1927'de de Şiller ödülünün bir bölümünü kazanır.

Eserleri arasında "Enver Paşa zamanında Ermeni Tehciri'ni işleyen, "Musa mağının Kırkgünü isimli Romanına rastlıyoruz. Tercüme ettiğimiz "Diktatörle Konuşma isimli parça bu romanda geçmektedir. Ancak bu çevirimizi G.B. Fiicher 1965 tarihli baskının 123-136 sayfalarında mevcuttur. Çevirimizi Musa Dağında 40 gün Romanından değil, devirlere göre alman edebi yazılarını içinde toplayan ve dört ciltten meydana gelmiş olan, "Zamandan çizgiler" diye tercüme ettiğimiz "Zeichen der Zeit" isimli okuma kitabının 4. ciltinden aldık. (S. 264-267).

Johannes Lepsius, Berlin'de Enver Paşa'yı tam olarak tasvir etti, fakat dünyanın kaderini elinde tutan, yedi ya da dokuz kiŐiden biri olan, Türk Mars'ının gösteriŐsiz ve çelimsiz olması onu çok ŐaŐırtmıŐtı., hemen gözünün  n nden Napolyon'un ve Frederich'in tabloları geçiyor. Boylarının kısa oluŐu karşısında, baŐarılarını temin eden dahiyane istenilen  l de olan 1,60 boyundaki kahramanlar. Lepsius, Enver Paşa'nın isteyerek yüksek  k e giydiğine bahse girerdi. Onun  ıkarmadığı İranlılar'a özgü kalpağı mutlaka t limata uygunluğunu aŐıyordu, altın simli MareŐal üniforması fevkalâde zarif kesilmiŐti, dar yapıŐık oturuŐuyla Őekli daha da uzun boylu gösteriyor ve ona madalyaların iki parlak sıralı bağı içinde biraz gençliğe has hoppalık ve edallık cesaretini veriyordu. " ingene Baronu" diye Lepsius içinden geçirdi ve kalbi gittikçe hızla attığı sırada, eski gençlik günlerinin enerjik Vals sından kendini alıkoyamaz:

Buna ve daha çoğuna
Muktedirim Őerefim  zerine

Göz alıcı üniforma bakımından, ona tesir eden metnin sözleri, genç generalin görünüŐü bazende utangaç bir yüz if desine ve bir kızıncı gibi yukarı bir göz kaldırırıŐı var. Dar kalçaları ve aŐaĐı düŐük omuzlarıyla zarif ve cazip bir Şekilde hareket ediyor. Lepsius onun yanında hantal kalıyor. Düşmanın kendisine karşı y r t t Ğ  ilk taarruz ziyaretçi de uyandırmayı bildiği dans eder vari görünüŐüyle, ani bir sempatiye dönüŐüyor. Sel mlama sözlerinden sonra Lepsius'u bitiŐik odaya değil aksine ona yerini muhafaza etmesini rica ediyor hemen oturma masasından bir sandalye alarak, kendisi için müsait olmayan iŐıĐa dikkat etmeden pencereye kaydırıyor.

Johannes Lepsius general'e getirdiği bir Alman Bayan hayranının sel mıyla konuŐmayı baŐlatıyor. (Mücadele Proğramında bunu önceden hazırlamıŐtı Paşa, kendine has  kekingen cazibesıyla gülümsüyor, görüntüsüyle sesce de oldukça harmoni kazandıran hoş bir tonla ve iyi almanca ile Şu itirafta bulunuyor: Almanlar'a çok hürmet ederim, Şüphesiz siz dünyanın Őayani hayret halkısızınız. Bu harbte çok mükemmel Şeyler yapıyorsunuz. Ben Őahsen Alman zatiallerinden birini burada sel mlamaya mazhar olmaktan, memnun olurum. Papaz Lepsius, Enver Paşa'nın komitede Fransızları tuttuğunu ve belki de gizliden gizliye her zaman tutacağını ve uzun zaman Almanya'nın ve müttefiklerinin yanında harbe girmemeğe karşı direndiğini çok iyi biliyor. Bu sorun Şu anda tamamıyla ehemmiyetsiz olduğundan, Lepsius nezaketen s ze devam ediyor:

"Ekselanslar Almanya'da çok sayıda sadık hayranlara sahiptirler" Sizden dünyaya tesir eden iŐler bekleniyor".

Böyle bir pohpohlamada saplanıp kalan duruma karşı, itina ile savunduğunu gösteren elin k  k bir hareketi ve Enver'in gözlerini yukarı kaldırıŐı, Istanbul

Boğazı trafiğinin çanları ve hafif düdük seslerinden başka ses girmeyen pencereye Lepsius, kulak kabartarak başını çevirir.

''İstanbul'da tansiyonun çok heyecanlı olduğunu tesbit ettim. Özellikle bugün gösterişli bir hareket hüküm sürüyor. General, hoş fkat şimdi lakayt sesiyle vatanpervarane bildiriler üslubuyla bir öz cümlede karar kılıyor!:

''Harb güçtür fakat halkımız lâzım gelen şeyi bilir.'' Birincisi Alman Harekâtı: İçtede böylemidir Ekselans!''

Enver Memnunlukla pencereden uzaklara bakıyor.

''Muhakkak içte büyük şeyler olmaktadır.''

''Ekselans, bu büyük şeyler benim çok iyi malûmumdur.''

Harbiye nazırı basit bir hayretle yanlış anlıyor..

Dev bir İmparatorluğun Birinci Adamı için gençlere has istisnai bir yüz ifadesine sahipti.

''Kafkas cephesindeki durum günden güne düzeliyor. Cemal'in ve hemşehriniz Kress'in Güney Ordusu hakkında söz etmek, şüphesiz henüz erkendir.''

''Çok sevindirici, ekselans! Fakat ben içteki harb sahasını anlamadım aksine barış içindeki vilayetleri anladım.''

''Bir devlet harb içinde bulunduğu sırada, onun idaresi altındaki tüm topraklar az veya daha çok harb bölgesi olur.''

''Bu cümle bu yolda sade bir azmi gösteriyor. İleri karakol çatışması, bir cephe taarruzuna geçmeye mecbur olan Papazın aleyhine olmuştur:

''Kendi başıma buraya gelmediğimi, bilâkis belli başlı olaylar hakkında rapor hazırlamak mecburiyetinde olduğum, Alman Şark Cemiyeti'nin (Orientalgesellschaft) yetkilisi olarak gelmiş bulunduğumu, belki Ekselanslar'ıda bilirler.''

Enverin hayretle açılan gözleri: Nasıl bir şeydir (Orientgesellschaft) şark cemiyeti ''Alman Dışişleri Bakanlığı, İmparatorluk Şansölyesi hazretleri benim misyonluğumu destekledi. Geri dönüşümden sonra milletvekillerinin ve Alman Basın'ının bilgisi için Parlamento'da Ermeni sorunu hakkında konferans vereceğim.''

Maharetli sabırlıyla yere bakarak, ziyaretçiye dinliyen Enver Paşa, Ermeni sorunu sözleri sırasında başını kaldırıyor, ciddi kimselerin her zaman huçurunu kaçırın şımartılmış bir çocuğun hoşnutsuzluğu bir an çehresini bulutlandırıyor, fakat hemen tekrar her şey düzene giriyor. Lepsius'un heyecanı yatışıyor:

''Sizin Rütbenizdeki bir Baş Komutanın, bir kahramanın, ismini tarihte gölgeleyebilecek hiçbir şeyi yapamayacağına kani olduğum için, siz Ekselanslarına endişelerimle geliyorum.''

”Malûm mesele hakkında aydınlanmak istemek için, buraya gelmiş bulunduğunuzu ve bu görüşmeyi arzuetmiş olduğunuzu biliyorum, bay Lepsius, diye Enver Paşa tüm bir mûsamahakârlıkla sözü anlıyor. Beni binlerce işin beklemesine rağmen, burada size her zaman amade olmayı ve her arzu edilen bilgiyi vermeye hazırım.”

Lepsius derin bir müteşekkirlığın vermiş olduğu bir hareketiyle bu fedakârlığı karşılamak mecburiyetinde kalıyor.

”Arkadaşlarım ve ben mükümeti yönettiğimizden beri, diye başladı General Ermeni Milleti’ne doğrudan doğruya adaleti götürmeyi ve yardım yapmayı her zaman amaçlıyoruz. Eski sözleşmeler göz önündedir.! Sizin Ermeni dostlarınız bizim ihtilâlimizi içtenlikle karşıladılar. ve bize sadık kalacaklarına dair tasavvur edilebilecek tüm yeminleri ifa ettiler. Bu yeminleri ertesi günü bozdular. Mümkün olduğu kadar Osmanlı Milleti, devlet halkı tehlikeye düşmediği müddetçe, görmemezlikten geldik. Biz Türkiye’de yaşıyoruz, değilmi? Harb başladıktan sora vatana ihanet ve yıkma zihniyeti halleri çoğaldığı zaman, açıktan açığa askerden firarlar çoğaldığından, iş iç ayaklanmaya vardığı zaman,-Zeytun İsyanı’nı hatırlıyorum- işte ozaman biz bir halk hükümeti olarak ve harbi idare etmek hakkını kaybetmeyi istemedikçe, karşı tedbire zorlandık.”

Lepsius sanki en iyi yolda imiş, gibi , ikna edildiğini işaret ediyor:

”Ekselans, vatana ihanet ve sadakati bozmanın mahgemece gösterilen hallerin mahiyeti nedir?”

Enverin büyük el hareketi, sanki cinayetlerin çokluğunu saymakla bitirememiş gibi.:

”Ruslar la beraber Komplo. Sasanov’un weterburg Dumasında ki Ermenilere bildirdiği methiye, kâfi derecede ifade eder. Bundan başka Frnansa ve İngiltere ile Komplo, düşünüle bilen her şey, ispiyon entrika, fitne ve fesatlıklar.”

”Ve bu durumlar hakkında düzenli mahkeme davaları yapıldımı?”

”Harb mahkemeleri, tabii, zaten bu onların üzerinde bir etki yapmıyacaktı. Kısa bir müddet önce en garazkâr hallerden 15 kişi mahkûm oldu ve aleni olarak asıldılar.”

İnce küstahlik diye, Lepsius içinden geçiriyor. Geriye dayanıyor ve sesinin titrememesine hakim olmaya çalışıyor.

”Benim bildiğime göre bu 15 Ermeni Erkeği harbtan önce tevkif edildiler, bu sebepten dolayı onlar dahada ağır olan harb hukukuna göre vatana ihanetten suçlu tutuldular.”

Biz bizzat ihtilalle geldik, mevzu ile ilgili olmuyarak cevap veriyor fakat fevkalade muzipliğini hatırlayan bir çocuğun gülerüzlülüğü ile. Nasıl yapılacağını biz çok iyi biliriz.”

Lebsius ihtilal hakkındaki tesirli bir sözü yuttuyor, ve yeni bir soru için öksürüyor:

”Sizin burada İstanbulda tutukladığımız ve yerlerinden sürdüğünüz, Ermeni ileri gelenleri ve entellektüelleri vatana ihanetten hakim karşısına çıkarılıyorlar?”

”Çanakkale Boğazı Cephesinin en yakınındaki mümkün olan Vatana İhanete sabır gösteremeyeceğimizi sizde anlıyacaksınız.”

Johannes Lepsius karşılık vermiyor, bilakis ani bir coşkunlukla meselenin üzerine atılıyor:

”Fakat ”Zeytun”! ısrarla ”Zeytun” hakkındaki görüşünüzü duymak isterdim, Ekselans.”

Enver paşanın tertemiz dostluğu vakur bir şekilde karanlıklaşıyor: ”Zeytun Ayaklanması Türk İmparatorluk tarihinde en büyük ve en şerefsiz isyandır. Ayaklananlarla Mücadele, ben size her ne kadar ezberden söylüyemezsemde, malesef birliklerimizin çok ağır kayıplarına mal olmuştur.”

”Zeytun hakkında Ekselanslarından başka bilgilere sahibim”-Lepsius bu şamarı duraklayan hecelerle yaptı (yürüttü) -Benim raporlarım oradaki ahali içinde hiçbir ayaklanmadan bahsetmiyor, aksine sancak ve Kaymakamlık makamlarınca yapılan baskıdan ve aylardan beri sürülmeden bahsetmektedir. Bir kaç bin kişilik askeri mevcudiyette önceden alınan niyetin her adil insan için belli olması sırasında tesirli bir polis çağrısının düzeltilebileceği bir şeyden sizinkinde söz konusu olmuyor.

”Yanlış haber almalara alet ediliyorsunuz”, diye General nazikâne söylüyor. Raporlarınızın kaynağını öğrenebilirmiyim, Bay Lepsius?”

”Bir kaçını önceden söyleyebilirim, bunların arasında Ermeni kaynaklarının olmadığını belirtirim. Muhtelif alman Konsoloslarının tam muhtırlarını biliyorum, korkunç olayların görgü şahidi olan, misyonerlerin kayıtlarına sahibim ve bütün bunlara rağmen Amerikan Elçisi Mr. Morgenthau vasıtasıyla durumun kusursuz bir tablosunu aldım.

”Mr Morgenthau mı” diye Enver Paşa gururla ifade ediyor. Yahudidir. Ve yahudiler her zaman aşırı derecede azınlıkların tarafını tutarlar.”

Bu zarif anlayışsızlık lepsiüs’u donduruyor, elleri ve ayakları buz kesiliyor:

”Morgenthau’ya bağlı deyil ekselans, bilakis gerçeklere bağlı. Ve gerçekleri inkâr etmiyeceksiniz ve edemezsiniz. Yüzbinlerce insan sürgün yollarındadır Hükümet makamları sadece yerdeğiştirmeden sözediyorlar Tabiri caizse Bunun bir kelimeyi kötüye kullanış olduğunu iddia ediyorum. Madencilikle elsanatlarıyla uğraşan şehirli olan kültürlü halk bir kalemde mezopotamya çöllerine ve steplerine iskân edilebilirmi, hatta bedevi kabilelerinin bile terkettiği

okyanus genişliğindeki ıssızlığa? Bu hedef bile sadece bir bahanedir. Kaymakamlıklar öyle sürgün düzenledilerki, zavallılar ilk sekiz günlük yürüyüş sırasında açlık, susuzluk ve hastalık yüzünden ölüyorlar yada deliriyorlar. Karşı koyamıyacak durumunda olan delikanlılar, erkekler Kürtler yada haydutlar tarafından, askerlerin asla yapamayacağını yapıyorlar, öldürülüyorlar, genç kızların ve kadınların ırzına geçiliyor, sürükleniliyor, ve zorla yapılıyor.....”

General nezaketle ve dikkatle dinliyor, bu meyanda asılan yüzünde belli ettiriyor: Bu bayat türküyü günde 12 kere duyuyorum. Beyaz kadın elleriyle kollarından oynattığı manşetleri onun için daha önemli olduğu belli oluyordu.

”Çok üzücü bir şey! Fakat büyük bir askeri gücün (Savunma gücünün) Üstdüzeyde kumanda edenleri askeri emniyet için kendi bölgelerinden sorumludurlar .”

”Harbsahası” diye Lepsius dehşetle phaykırıyor fakat hemen kendine hakim oluyor ve Enver’in sakin tonunu almaya çalışıyor:

”Harbsahası bu tek yeni nuans. Zeytun, vatana ihanet, sürgün ve diğer başka şeyler olmuştu. Ermenilerin tekrar buna inanmaları gerektiği zaman bu çereyi Abdulhamit ustalıkla kullanmıştı. Ben sizden daha yaşlı bir insanım, Ekselans. Yerin de yaşadım sürgünü düşündüğüm zaman ihtiyar günahkarı mazur görmek mecburiyetinde kalıyorum. Yeni metotlar karşısında o bir acemi masum bir çocuktuktu ve Partiniz Ekselans ihtiyar Sultanın kanlı devrini, adalet birlik ve terakki sayesinde halletmek istediği için, iktidarı aldı. Komitenizin ismide yankı yapmıştır.”

Bu darbe vurdum duymazlık ve düşüncesizliktir. Johannes Lepsius Harbnazırı ayağa kalkacak ve konuşmaya son verecek diye bir saniye boyunca bekledi fakat Enver sakin bir şekilde oturuyordu vesenpatikliğine en küçük bir gölge bile düşürmedi, hatta samimi bir şekilde ona doğru eğiliyor:

”Size karşı bir soru tevcih edeceğim, bay Lepsius. Almanyanın ya şansı var yada çok az düşmana sahiptir. Başka şartlar altında iç düşmanlar olduğunu kabul edelim, Polonyalılar, yahudiler, sosyal demokratlar, şimdiki durumdan daha büyük ölçüde olduğunu kabul edelim, ozaman siz bay Lepsius ağır mücadelelenizi dış düşmanlardan bir dünya tarafından çevrilmiş milletinizi, iç düşmandan kurtarmak için ani çareyi tasvib etmezmiydiniz? Harbin sonucu için tehlikeli halk kesimini toparlayınca ıssız insanlardan boş olan sahaya gönderilince ozaman siz bunu korkunç bulurmuydunuz?”

Johannes Lepsius fırlayıp ayağa kalmamak ve el kol hareketi yapmamak için her iki ellerini bırakmakla yetinmeğe mecbur oluyor.

”Eğer benim halkımı idare edenler, diye yüksek sesle çıkışıyor, haksız kanunsuz, gayrı insani (hristiyanlığa yakışmaz diye dilinin ucuna geldiği başka

kökten yada başka düşünceden olan vatandaşlarına fiil ve harekette bulunsa, aynı anda Almanyadan vazgeçer, Amerika'ya yerleşirdim!"

Enver Paşa gözlerini yukarı kaldırıyor:

"Eğer başkalarıda sizin gibi düşünüyorsa, Almanya için felâket (acınacak durum). Kendi milli isteğine saygısızca kafa tutmak, halkınızın gücünün eksik olduğuna bir işarettir.

Konuşmanın bu yerinde, Pastör büyük bir yorgunluktan bitab düşüyor. Bu yorgunluk oradaki küçük kapalı insanın kendi tarzında haklı olmasının vermiş olduğu hissinden ileri geliyordu. Böylece dünyanın gazabı himmeti daima hiristiyanlara karşı haklı idi. En kötüsü ise, Enver'in haklılığının Lepsius'a sirayet etmesi ve onun mücadele gücünü zayıflatmasıdır. Dağ gibi yükü, kendi vatanının belli olmayan kaderini onun ruhuna yüklüyor.

"Uzlaşma değil"

"Şüphesiz uzlaşma değil, fakat bu bizim yararımızdır. Biz Türkler kendimizi savunmamız için siz Almanlardan yüz defa daha zor durumdayız. Lebsius acıdan oyalanma maksadıyla mendilini çıkarıyor ve elinde bir Parlamenter bayrağı gibi tutuyor:

"Burada bir iç düşmanın korunması mevzubahis değildir, aksine plânlı bir şekilde başka bir milletin imhası sözkonusudur. Ekselans zamanımızın boş konuşmalarla alacak kadar cüretkâr değilim."

"Sizin bile belki tamamıyla bir başkumândan sırfatıyla muttali olmadığınız çeşitli uygunsuzluklara dikkatinizi çekmeye cesaret edeceğim. İç Anadolu, klıgya, Suriyeyi bu Bölgelerde ağır şartlar altında senelerce çalıştığım için belki sizden daha iyi tanıyorum"

Ve şimdi aceleci sözlerle teorisini gelitiriyor, çünkü zamanın azaldığını seziyor. Ermeni Milleti olmadan, Türk Devleti iktisaden, kültür binaleyh askeri bakımında kaybedermiş niçinmi? Yüzde doksan hisristiyanların elinde bulunan ticaretten bahsetmek istemiyormuş, tüm ihracatın ermeni firmalar tarafından yönetildiğini, bununla harb idaresinin en önemli dalından biri olan Fabrikalarla ve hammaddelerle devletin işesi ancak bu firmalar tarafından yürütülebileceğini, Ekselanslarıda onun kadar bilirler.

"Siz yeni bir devlet kurmak istiyorsunuz, Ekselans ama Ermeni Halkının cesedi onun temellerinin altında kalacak. Bu uğur getirirmi? Şimdi bir barış yolu bulunamazmı?"

Burada Enver Paşa ilk defa derin gerçeği ortaya koyuyor, artık çekinerek gülmüyor. Gözleri sabitleşiyor ve donuklaşıyor, Dudaklar büyük ve tehlikeli bir ısırma kurtuluyor:

”İnsan ve Veba basili arasında hiçbir sulh uzlaşma yoktur, diye söylüyor.”

Lepsius fırsatı kaçırmıyor::

”Siz açıkca harbi Ermeni Milletinin tamamen imhası için kullanmak istediğinizi itiraf ediyorsunuz?.....”

Harb nazırı şübhesiz fazla ileri gidiyor. Nezaketli nezaketsizliğinin fetedilmez kalesine geri çekilmek suretiyle muhatabını teskin için sözü değiştiriyor.:

”Benim şahsi kanaatim ve niyetim, hükümetimin bu konu hakkında yayınladığı resmi tamimlerde tafsilatlı olarak mevcuttur. Uzun zaman seyirci kaldıktan ve bekledikten sonra, harb baskısı ve müşrümüdafaa altında hareket ediyoruz. Devletin yıkılmasını hedef tutan, vatandaşlar her tarafta kanunun keskin pençesine düşerler. Buna göre hükümetimiz meşru olarak davranmaktadır.”

Ozaman tekrar başlangıca dönmüş oluyoruz. Johannes Lepsius ofluyan bir sesi bastıramıyor. Monsenyör Saven’in sesini duyuyor: Moralini bozma! Obyektif kal! Deliller! Oh, kılıç kadar keskin deliller obyektif kalabilirmiydi! Fakat sıçrayıp kalkmağa izinli olmaması koltuğunda oturup kalmak mecburiyetinde olması sinirliliğini ümitsizliği dönüştürüyor. İstidatlı vaiz kürsüsü hatibi olan, o yere ihtiyacı oluyor° Hareket serbestliğine ihtiyacı oluyor.

”Ekselans”- elini güzel alınaya bastırıyor- şimdi hiç bir tabii olan şeyi söylemeyeceğim. Münferit entrikalar için tüm bir halkın ceza göremeyeceğini söylemeyeceğim, niçin kadın ve çocukların, bir zamanlar sizinde olduğunuz gibi, küçük çocukları ve hiçbirşey bilmedikleri bir politikadan dolayı vahşice ölüme maruz kalmak mecburiyetinde olmalarını sormıyacağım. Bakışlarımızı halkınıza ve kendi öz halkınızın geleceğine çevirmek istiyorum, Ekselans! Nasıl olsa bu harb son bulacak ve sonra Türkiye barış antlaşmaları yapmak zarüretini duyacaktır. O gün hepimiz için talihli bir gün olsun ! Eğer bahtsız bir gün olursa, o zaman ne olur Ekselans? Bir halkın sorumlu önderi müsait olmayan harb neticesinin olayı için tedbir almak mecburiyetinde değildir? Kardeşin Abel nerededir sorusuyla karşılanılırlarsa, osmanlı komisyonu hangi müzakere durumunda bulunacaklar, en kötü utandırıcı bir durum ve muzaffer güçler, Tanrı esirgesin büyük suç açısından merhametsizce ganimeti bölüşeceklerdir. General Enver Paşa nasıl oluyorda böyle bir durumda, tüm sorumluluğu üzerine alan, arzusu herşeye kadir olan, halkının büyük adamı kendini nasıl savunacak, ve sonra halkına karşı nasıl savunacak;

Enverpaşanın gözleri dalıyor, alay etmeden şöyle diyor:

”Bu fevkalâde işaretiniz için size teşekkür ederim. Fakat politikaya karışan kimse iki özelliğe sahip olmak zorundadır. Birincisi hafifmeşreb yada ölümü hiçe sayarsınız, ikincisi ise birkere karar verilmeşe, kararlarınıza sarsılmadan inanmalısınız”

Burada Lepsius ayaklanıyor, doğuya has adete göre kollarını göğsünün üzerine çaprazlıyor. Ermeni halkının tanrı tarafından gönderilen koruyucu meleği, şikâyete değer bir haleti ruhiye içerisinde. Cebinin astarı dışarı çıkmış, pantolonunun bir paçası dizine kadar çıkmış, kravatı kaymış, gözlüğü buğulanmış. iyi biliyorlarmış. O 13 Avrupa Vilayetinde depoları, bürosu ve temsilcilğe sahip olan halef Awetis Bagradianın sahibi bulunduğu ticarethane belirtiyor. Böyle bir organizasyonu yıkmak, onu kurmaktan daha az bir zahmete mal olurmuş. İçteki duruma gelince, Anadolu'da Ermeni Ziraatının Türk küçük çiftçiliğinin çok üstünde olduğunu seneler önceki seyahatlerinde öğrenmiş, daha ozamanları Klikya Ermenileri Avrupadan yüzlerce harman makinesi ve buharla işleyen Traktör getirmişler, bununla onlar Türklere katliam için çok iyi bir sebebi vermişlerdir, çünkü bu katledilenler sadece Adalı 10 bin kişi değil, bilakis harman makineleri ve buharlı traktörlerde parça parça edilmiş. Tüm kötülüğün sebebi burada olduğu gibi başka hiçbir yerde olmamıştı. Osmanlı halkının en medenileştirici ve faal tabakası olan Ermeni Milleti imparatorluğu eskiden kalma toprak ziraatından, başlamakta olan endüstrileşmeye ve zamana uyan Toprak kültürünün yeni bir dünyasına çıkarmak için, on yıllık bir süreden beri büyük çaba gösteriyorlarmış, ve doğrudan doğruya bu hayırlı öncülük hareketi için onlar zorba tembelliğin intikamı tarafından kovalanmışlar ve yok edilmişlermiş. İşte Ermenilere has olan ev endüstrisi, dokumacılık, elzanaatlarını Türklerle telafi edebileceğinizi kabul edersek, Avrupanın en iyi Üniversitelerinde tahsil görmüş ve kendi halkları gibi Osmanlı hastalarını aynı itina ile tedavi eden, bir çok Ermeni Doktorların yerini kim doldurur? İşleri bakımından usanmadan memleketi ileriye götürmek Branş Öğretmenlerinin, Avukatların, Mühendisler'in yerini kim dolduracak? Belki Ekselansları zaruret halinde Entellektüelsizde yaşanılabilineceği cevabını vereceklerdir. Fakat midesiz yaşanılmaz ve tam Türkiyenin midesi kesiliyor ve bu operasyonunun üstesinden gelineceğine inanılıyor."

Enver Paşa yumuşakca başını yana eğerek, bu sözleri sonuna kadar dikkatle dinliyor. Tüm varlığı taze, şık, zarif, sadece şu sessiz çekingenlikle etkisini azaltarak, üniforması gibi önceden kestirilemeyen bir kırışıklık (kıvrım) gösteriyor. Buna karşılık. Papaz büsbütün formdan düşmüştü, terliyor, kravatı kaymış, ceketinin kolları yukarı çıkmış. General kısa fakat zarif bacaklarını üstüste atmış, göz kamaştırıcı cilalı çizimler kalıptaki gibi oturmuştu.

"Siz mideden bahsediyorsunuz bay Lebsius, diye karşı çıkarak gülümsüyor, "şimdi ihtimalki Türkiye harpten sonra zayıf bir mideye sahip olacak".

"Siz artık bir mideye sahip olmayacaksınız."

Kızmadan general devam ediyor:

"Türkler 40 milyonu buluyor. Kendinizi bir kerede bizim tarafımıza koyun, efendim . Bu 40 milyonu bir arada tutmak Asya'da gelecekte, Almanya'nın Avrupa'da oynadığı gibi, aynı rolü oynayacak olan bir milli imparatorluğu onlarla

kurmak, büyük vakarlı bir politika değildir. ? Devlet bekliyor. Biz ona sadece sarılmak mecburiyetindeyiz. Ermeniler arasında şübhesiz akliselim kimselerden korkuya kapılan bir topluluk vardır. Siz bu şekildeki Entellektüel kimselerin gerçekten bir dostumusunuz? Ben değil! Biz Türkler bu tür entellektüellerden pek azına sahibiz. Bunun için biz, büyük devletin kuruluşuna ve hakimiyetine tayin edilmiş eski kahraman ırkız. Engelleri bu sebepten aşacağız.”

Lepsius ellerini birbirine kenetliyor, hiçbir kelime söylemiyor. Oradaki bu şımarık oyun bozan delikanlı büyük devlet üzerinde sınırsız hakimiyete sapitir. Onun zarif bir şekilde modelleştirilmiş baştan çıkarıcı kafacığı, hayrete düşüren sayıları yumurtluyor. Pastor’u (Papaz’ı) kandıramaz, çünkü o Anadolu’da ancak 6 milyon saf Türk olduğunu biliyor. Eğer Kuzey İran’a, Kafkasya’ya, Kaşkar’a ve Türkistana gidildiği taktirde, tüm çadırlarda oturan Türk halkları ve step memleketlerinde ortalıkta dolaşan at hırsızlarıyla beraber Avrupa’nın yarısı kadar büyüklükte, 20 milyona kadar çıkarılabilir. Böyle rüyayı, diye düşünüyor, Milliyetçilik norkotikliğı imal eder. Aynı zamanda zarif şekilli harb mabuduna (ilahına) karşı, bu çocukça Anti Hiristiyana karşı acıma hissediyor, ohannes Lepsius yavaşı ve bilmede zorluk çeken bir ses alıyor.

Bir devlet kurmak istiyorsunuz, Ekselans ama Ermeni Halkının cesedi onun temeli altında duracak.

”Size yalvarırım Ekselans” orda oturtanın karşısında eğiliyor- isterseniz bugünlük bu kadar olsun. Tarihte tekrar bulunamayacak olan bir örnek, olmayan bir iç düşmanda ibret dersi verdiniz. Doğudaki Yollarda binlercesi yaşıyor ve ölüyor. Bugün buna bir son veriniz! Yeni tehcirin geri alınmasını emrediniz! Henüz ölüyor. Bugün buna bir son veriniz! Yeni tehcirin geri alınmasını emrediniz! Henüz tüm vilayetlerin ve sancakların boşaltıldığını bilmiyorum. Eğer Siz Alman Elçiliğinden dolayı ve bay Morgenthau için batı Anadolu’da ki sürgünde tereddüt ediyorsanız benim hatırım için Kuzey Suriye’yi, Haleb’i İskenderiye’yi bağışlayınız! Kâfi diye söyleyiniz! Ve Almanya’ya geri dönüşümde adınızı öveceğim!”

General bir kaçdefa eliyle sandalyeyi işaret ediyor, Papaz ise oturmuyor:

”Siz benim selahiyetimi fazla büyütüyorsunuz bay Lepsius” diye nihayet ifade ediyor. Böyle bir hükümet kararının icrası, içişleri bakanının meselesidir.”

Alman kırmızı gözlerinden gözlükleri çıkarıyor:

”Zaten bu icraat mevzu bahis olmaktadır. Bakan, Vali, Mutassarrıf emirleri yerine getirmiyor, aksine çiğ kalbsiz asker ve çavuşlaryürütüyor. Açık şosedede kadınların doğurduğu ve hemen sopalarla kovalanmaları acaba Sizin mi yoksa bakanın mı isteğidir? Çürümüş cesetlerden tüm bölge vebalanması ve Fıratın ölümlerle sıkı sıkıya olması, acaba sizin mi isteğinzidi. ?

”İçteki bilginizi tahmin ediyorum. Enver bir an ona doğru geliyor. Bu mese-
lenin düzeltilmesine gelince, yazılı tekliflerinizi memnuniyetle kabul edip tam ola-
larak inceleyeceğim.”

”Beni aşağıya gönderiniz° Bu benim ilk teklifimdir. İhtiyar Sultan hiç bir
zaman bu benim ricamı geri çevirmemiştir. Tehcir işini organize etmem için
bana yetki veriniz. Tanrı bana güç verecektir. Benim sahip olduğum tecrübelere
bir ikinci kimse sahip olmamıştır. Osmanlı devletinden hiç bir kuruluş almıyacağım.
İhtiyacım yok. Alman ve Amerika yardım cemiyetleri benim arkamdadır. Böyle
bir sosyalyardıma muvaaffak oldum. Bir çok yetim evleri ve hastaneler kurdum
ve imareten daha çoğunun kurulmasına yardım ettim. Harbe rağmen aynısını
ve daha büyüğünü yapacak durumdayım, iki sene sonra Siz bile böyle kalacaksınız,
Ekselans.”

Enver Paşa bu defa sadece olağan dikkatle değil, aksine merakla dinliyor.
Onun şimdiye kadar yaşamamış olduğu şeyi, şimdi Lepsius görebiliyor ve duyabi-
liyor. Generali değiştiren şeyin, saygısızlık, alaycılık ve merhemetsizlik değildi.
Lepsius tüm hissi aynen kuşağın çehresini görüyor, suçluluğun ve azabın dışında
olan insanın çehresi sahipti. Ona meçhul olan, fakat nefes kesen bir cinsin zarif
isabetli çehresini görüyor. Meçhul fakat tam insafsızlığın hemen hemen suçsuz
(masum) inceliğini görüyor. ve ondan nefret edilmemesine hangi güç sahip oluyor.

”Sizin taktir edilmeğe değer niyetleriniz beni ilgilendiriyor, diye Enver kabul
edip söylüyor, ”fakat sizi pek tabii olarak geri çevirmek zorundayım. Doğrudan
doğruya bu arzunuz bizim şimdiye kadar bir birimizi yanlış anladığımızı gösteriyor,
eğer ben bir yabancıya Ermenilere yardım getirmesini müsaade ederseniz, yabancı
kişilerin müdahalesini bununlada yabancı güçleri kabul etmiş olan haklar yaratan
bir emsali kabul etmiş olurum. Yabancı müdahalesine olan özlemin, hangi netice-
leri doğuracağını, Ermeni imilletine, öğretmesi gereken tüm politikamı mahvederim.
Ermeniler bile artık doğru bulmazlar. Önce onların büyük ihanet rüyalarını ve ü-
mitlerini cezalandırayım, sonrada bu ümit ve rüyalarını uyandırmak için onlara
derya kadar zengin bir dostu yolluyayım. Sayın dostum Lepsius bu mümkün değil-
dir. yabancıların bu millete iyilik göstermesine müsaade edemem. Ermeniler yalnız
bizim içimizden hamilerine görmek zorundadırlar.”

Papaz koltuğa çöküyor, Kaybetmiş olmak! Başarısızlığa uğramış olmak her° Her
başka söz fuzuli. Buradaki bu adam keşke gücense, keşke şeytan olsa, diye arzu
ediyor. Fakat o dargın değil, şeytan değil, bu acımasız büyük katliamcı çocuğa
has bir sempatiğe sahip. Lepsius Enverin canlı samimi birtonda ifade ettiği teklifini
duyarsızlığı içinde, derhal kavrayamıyacak kadar, derin derin derin düşünüyor.

”Size, karşı bir teklif yapıyorum, bay Lepsius. Para toplayınız, Almanyada
ki, Amerikadaki Yardım Cemiyetlerinizden çok para toplayınız, tadarik edilen
parayı sonra bana getiriniz. Tamamıyla sizin düşüncenizde ve sizin amacınıza

göre kullanacağım, ama Size şunuda ifade edeyim ki, Almanlar yada başka yabancılar vasıtasıyla hiç bir denetime tahammül gösteremem.”

Johannes Lepsius donup kalmasaydı, kahkaha atacaktı. Topladığı paranın Enver Paşa fikrine göre, Türkiyede gideceği şu yolun tasavvuru çok hoştu (doğrusu). Susuyor, yenilmişti. Görüşmeden önce ümitsiz olduğu halde, şimdi dünyanın çöktüğünü zannediyordu. Tamamıyla sersemlememek için Papaz kendisine çeki düzen veriyor, dış görünüşünü biraz düzene sokuyor, mendille birkaç kere parlıyan alnını siliyor ve kalkıyor.:

”Sizin bana bahsettiğiniz bu saatin tümüyle boş yere olduğunu kabul edemem, kuzey Suriye° de ve sahilde, harb olayların öbürtarafında yüzbinlerce hristiyan yaşamaktadır. Ekselans, muvakkat, hiç bir gayeye uymayan disiplin cezaları, daha iyisi yapılmaması görüşüneyim.”

Genç Mars birkere daha gülümseyen dışlerini gösteriyor.

”Hükümetimizin her lüzumsuz sertlikten kaçınacağından emin olunuz, bay Lepsius Bu her iki taraftan boş bir resmiyettir, aynı tarzın tüm diğer konuşmalarında olduğu bu politik konuşmanın belirsizlikte kaybolmaması için, anlamsız hokkabazlıktır. Enver Paşa en küçük konsasyon, yapmadı. Bir sertliğin lüzumsuz olması, onun meselesi olarak kalıyor. Fakat Lepsius'ta, boğuk sesinin tüm bilinci bir sonuca bağlamak için, sadece sözünü ifade etti. Papazın aksine şimdi özellikle zarif ve dik görünen general, Misafirine ön çıkış yerini bırakıyor. Hatta bir kaç adım ona refakat ediyor, ve geniş koridorda giden, sarsılan kişinin arkasından bakıyor.